

SAMLAREN

TIDSKRIFT UTGIFVEN

AF

SVENSKA
LITTERATURSÄLLSKAPETS
ARBETSUTSKOTT

TRETTIOANDRA ÅRGÅNGEN

1911

UPPSALA

ALMQVIST & WIKSELS BOKTRYCKERI-AKTIEBOLAG 1911

Creutz' "Rustan och Mirza".

Af

Martin Lamm.

Den text, som nedan meddelas, stödjer sig på en handskrift ur Wärnbergs arkiv, hvilken af dess ägare, öfversten grefve E. Oxenstierna, välvilligt ställts till mitt förfogande. Förut har, som bekant, endast första akten af Creutz' opera varit känd i en version, som utgifvaren af andra delen af Lidners Samlade Arbeten 1814 uppger sig ha hämtat ur ett manuskript, hvilket blifvit honom öfverlämnadt "under Lidners namn och med hans handstyl". Utgifvaren tvekar emellertid om det är "en produkt af Lidners Sångmö, med hvars styl det har föga likhet" eller af Creutz'. "Visst och allmänt bekant är det åtminstone, att grefve Creutz författat början till en förkommen opera, Rustan (se Schröderheims Äreminne öfver Gr. Creutz); visst och allmänt bekant är det äfven, att grefve Creutz beklagat sig, det Lidner honom fråntagit flera Mscter, och dem i sina arbeten användt (se Lidners Nekrolog i 1:a Del)." Självfågar utgifvaren ej ha något omdöme i frågan utan lämnar "åt granskande kännare den vidare undersökningen om några inre grunder för eller emot denna gissning kunna upptäckas".

Numera äro vi — framförallt tack vare Warburgs forskningar¹ — bättre underrättade om operans tillkomstshistoria, och jag tilllåter mig att på nytt återge de viktigaste dokumenten för dess belysande.

¹ *Lidner* ss. 106—109 och *Lidners »Medea»* (ur Göteborgs Högskolas Festskrift 1898) ss. 26—30.

I en "apostille" till en diplomatisk depesch från Paris¹ skriver Creutz till konungen:

J'avois donné un plan d'opera à faire à Liedner, je le luy avois tracé dans le plus grand detail, il a travaillé sur ce canevas, mais sans gout et sans genie. J'ay été obligé de le retravailler en entier, j'ay refait absolument les trois actes, et j'espère que Votre Majesté en sera contente.

Cet opera presentera une suite de tableaux aussi variés que neufs, l'interret va en augmentant d'acte en acte, j'ay taché de rendre le dernier le plus touchant par l'interret, et le plus piquant par l'effet. J'ay essayé du moins à faire voir en Suede comment un opera doit etre écrit et j'en ai rendu le stile et le ton toujours relevé et noble excepté dans les scènes touchantes ou le langage tire sa seule beauté de la pureté et de la simplicité. J'aurois l'honneur d'envoyer cet opera avec le Baron de Cederhjelm et j'espère en même tems pouvoir y joindre quelque echantillon d'air fait par Gretry.

I ett senare bref (¹⁴/₂ 1783) berättar han, att operan nu af honom fullbordats. Att han dock fortfarande ansåg den ofärdig synes framgå af Kellgrens uttalande i ett bref till Rosenstein 7 okt. 1783: "Det var skada med Gref Creutz, att han så hastigt blef premier-Ministre. Vi äga nu intet hopp att få se hans Opera. Han har varit så nådig och ej allenast reciterat för mig en hop verser därur, utan äfven detaillerat hela planen. Han är och blir vår Mästare." Och samma höst hade Oxenstierna i en elegant dikt (tr. i Arbeten II s. 237) bönfallit skalden om att uppläsa operan. Den hade tydligen vid denna tid uppnått den sorts halfföfentlighet, som den aristokratiska skaldekretsens verk ofta åtnjöto i årtal före publiceringen.

Det tyckes därför ha väckt rätt stor förvåning, när Creutz påföljande år förklarade sig ej ämna fullända verket. I ett bref till Oxenstierna af den 14 aug. 1784 (Wärnbergs arkiv) skref han: "Je ne vous parle plus des Lambeaux de mon opera, il sera condamné à un eternel oubli de puits qu'un certain Lidner que j'avois employé a Paris a en copier deux actes m'en avoit volé les morceaux les plus saillans pour les faire entrer dans son opera de Medée

---

¹ Den finnes i R. A. bland Gallica och dateras af Warburg till mars 1782. Då numera apostillerna skilts från de depescher, till hvilka de höra, har den blifvit odaterad och af för mig okända skäl lagts bland 1781 års apostiller.

quoique ils y sont si mal encadrés qu'ils ne presente(nt) que des contre sens.“

Lidners tillvägagångssätt tyckes vid denna tid ha varit rätt bekant. Både utgifvarens ofvan anförda ord i Lidnerupplagan 1812—1814 och Franzéns uttalande i minnesteckningen i Sv. Akademien berättar om gängse rykten, att Lidner stulit stycken ur Rustan och Mirza för sin Medea. Och att denne i sin tur känt ett behov att gardera sig mot dylika beskyllningar framgår af den af Warburg framdragna passagen ur hans tillämnade företal till Medea: “Den som i Manuscript läst en annan opera skrefven af mig under mit sista vistande utrikes, torde här igenkänna några ställen, som stått i den förra. Ordsaken är, at en långt högre, en långt vittrare hand, har, som man heligt försäkrat mig, omarbetat hänne. Jag tror mig således äga rättighet, at bruka mina egna arbeten efter Behag; liksom man kan rifva ned sitt hus och med de gamla stennarna bygga ett nytt.“

Lidners änka bestrider också i sitt företal till Sednare Skrifter uppgifterna om Lidners litterära stölder från Creutz och påstår, att flera af Lidners manuskript sålts på auktionen efter Creutz, som hölls efter Lidners död.

Warburg framhåller med rätta, att man af dessa dokument ej kan draga några säkra slutsatser beträffande de båda diktarnes andel i författarskapet till operan. Vi veta ju ej, hur långt den poetiska utarbetningen framskridit i det utkast, som Creutz förelade Lidner. Och han förutser, att frågan ej ens skulle lösas, om en forskare lyckades påträffa texten till Creutz' opera; “ty man vet ju icke hur mycket å sin sida den förnämde ministern kan ha begagnat af sin vittre sekreterares förslag, af deras gemensamma samarbete“. Som vi skola se, har denna förutsägelse i stort sedt besannats. Jag återkommer till detta spörsmål, sedan jag meddelat manuskriptet.

Nu några ord om dettas beskaffenhet och öden. Det utgöres af renskrifter af olika händer, tydligen verkställda vid olika tidpunkter. Äldst är — af skäl, som sedan skola utvecklas — den af Lidner renskrifna andra akten, som bär talrika egenhändiga rättelser och tillägg af Creutz. Af detta manuskript finnes endast ett ark

bevaradt på Wårnberg, men i den nyligen till Kungl. Bibl. skånkta Lindströmska autografsamlingen har jag funnit ånnu ett ark med samma stilar. Att det tillhört exakt samma manuskript, framgår af att det endast får sammanhang, om Wårnbergsarket fogas dåri. Tack vare detta fynd åga vi nu den andra akten så när som på de två första scenerna.

De två öfriga akterna åro renskrifna med två olika stilar, som jag ej lyckats identifiera. Den åldre af dessa år den, som finnes på det sista arket af första akten och de två bevarade arken af tredje akten, där ett par åndringar af Creutz' hand finnas. Yngst år otvifvelaktigt den af en professionell kopist renskrifna början af första akten, som ej har några åndringar af Creutz, men dåremot flera dylika af G. F. Gyllenborgs hand. Den slutar midt inne i ett ark och år tydligen gjord för att ersätta ett förut befintligt manuskript, troligen af den åldre afskrifvaren; dennes första ark år märkt "3. till Första Acten", hvilket ej kan hänföra sig till det nu befintliga föregående manuskriptet.

Naturligtvis finnes intet som hindrar, att Oxenstierna fått låna manuskriptet af Creutz på grund af sin versifierade anhållan och att det sedan fått stanna i hans ågo, då Creutz på grund af lånen i Medea ej brydde sig om att fullfölja verket. Men man kan också tänka sig möjligheten af att operan först efter Creutz' död¹ kommit i Oxenstiernas ågo med Gyllenborg som mellanhand, I dennes minnesord om Creutz i företalet till de båda vännernas Vitterhetsarbeten heter det: "Man har åfven ibland hans efterlämnade papper, funnit några stycken af et tillårnadt poem, som vittna at Svenska Skaldekonsten intil hans sista varit honom om hjertat. Hans snara död, sedan Fåderneslandet åter ågde honom i sit sköte, har nekat oss det nöjet at se dessa strödda stycken sammanbundne och i et utfördt åmne förtjente at stållas vid sidan af hans åldre Arbeten." Det torde ej vara förmåtet att antaga, att Gyllenborg med dessa ord afser Rustan och Mirza, det enda litteråra arbete, som Creutz' senare bref visa honom sysselsatt med. I hvarje fall synas Gyllenborgs

¹ I Creutz i Svea Hofråttis arkiv befintliga bouppteckning finnas ej några handskrifter förtecknade.

ändringar närmast ha vidtagits med tanke på dess eventuella publicering i Vitterhetsarbeten. Att han sedan afstod därifrån, berodde antagligen på, att han misströstade om att kunna få vännens verk i ett skick, som gjorde det värdigt "at ställas vid sidan af hans äldre Arbeten".

Wärnbergstexten, som alltså torde innehålla operan i den sista form den fick af Creutz' hand, slutar helt plötsligt i tredje aktens fjärde scen på innersidan af ett ark. Att kopisten här afbrutit sin renskrift, behöfver naturligtvis ej innebära att slutet ej varit utarbetadt. Att det åtminstone förelegat i utkast, framgår ju af Creutz' första bref till Gustaf III. Men å andra sidan synas såväl Creutz' senare brefuttalanden, Gyllenborgs ofvan citerade ord och Schröderheims omnämmande af operan i minnestalet i Vetenskapsakademien ge vid handen, att operan varit ofulländad. Med större säkerhet torde man kunna säga, att luckan i andra akten beror på, att ett ark af manuskriptet förkommit.

Hvad beträffar textens redaktion, har jag framförallt afsett att ge läsaren en klar föreställning om manuskriptets beskaffenhet. Det har återgetts med diplomatisk noggrannhet, och jag har ej ens rättat uppenbara skriffel annat än i ett par enstaka fall, då de framkallat omening — och i dessa fall har jag naturligtvis i noter upplyst om mina ändringar. Creutz' och Lidners egenhändiga rättelser och tillägg har jag infört i texten och i noterna meddelat de i stället strukna partierna. Däremot har jag ej i texten infört Gyllenborgs rättelser, som ju antagligen äro vidtagna efter Creutz' död.

Innan jag meddelar texten, torde det för dess begripande vara af nöden att ur Rustanfragmentet i Lidners Arbeten aftrycka personförteckningen. Wärnbergsmanuskriptet saknar nämligen dylik:

- RUSTAN, Prins i Persien.
- MIRZA, Prinsessa från Cyrus.
- ROXANA, hennes förtrogna.
- OROASTER, Persiens Skyddsgud, än som
- ARSAS, Rustans Guvernör, än som
- SULIM, Kung på de Atlantiska Öarna.

Sulims Ambassadörer.

JAPANARE.

CHINESER.

ARABER.

SCHYTER.

JÄGARE.

SJÖFOLK.

Inbyggare på Cyrus och i Persien.

TROLL.

Att meddela alla Rustanfragmentets afvikelser från Wörnbergs-
texten i form af varianter under denna, har jag ansett olämpligt,
då vi ej äga någon garanti för att det troget återger den handskrift,
som varit utgifvaren tillgänglig, och en läsare dessutom lätt själf
kan jämföra de båda texterna.

*Tre i hvarandra inhäftade ark.
Okänd afskrifvarstil. Alla ändringar
med G. F. Gyllenborgs stil.*

Rustan och Mirza.

Opera i Trenne Öpningar.

FÖRSTA ACTEN.

FÖRSTA SCENE.

Theatern föreställer ett öppet grönt fält med prägtige promenader, Lusthus och Tält. Vid sidan synes Torn och Hus af staden. Marche af Jägare och Folket af båda könen. Rustan införes uti en Triumpfvagn. Framför honom bäres sårade Leijon och Tigrar.

Arsas. Följe med kogar och Jagt Gevär.

CHOR AF JÄGARE.

När vår hjelte wildjur krossar,
Döden flyger i dess¹ spår,
Och när han vårt land förlossar,
Mildhet ur hans ögon går.

CHOR AF FOLKET.

Att Rustan evigt ryckte vunnit
Ej kostat oss en tåreflod,
Det namn som han bland Hjeltar funnit
Ej fläckt är med menlöst blod.

Han oss med frid och frihet gläder;
Vår styreka är Hans ädelmod.
På gruset af förstörda städer
Han icke rest sin ärestod.

Dess storvärk nu ett Land² förkunnar,
Som nyss förtryckt och härjat var;
Och ryktet med dess³ hundra minnar
Hans lof kring werlden utspridt har.

¹ ändradt till hans

² ä. t. Det land hans storvärk nu

³ ä. t. Och genom ryktets

BÖNECHOR AF FOLKET.

Odödeliga magt som get åt Hielten skygd
 Kom lät Din himla kraft dess rena siäl uplifva
 Föreana i dess bröst Din sällhet med Dess dygd
 Lät Dess belöning få en tröst för Iorden blifva.¹

RUSTAN.

Odödeliga Magt jag vid Din mildhet svär
 Att ständig ömhet jag för detta folket bär.²

Ballet af Jägare och Invånare.

RUSTAN.

I som Ert offer mig förären,
 Med glädje jag Er vördnad sedt.
 Hon vittuar att I sälla ären;
 Er trygghet mig belöning gett.
 Men dessa muntra lekar sluten
 Och nu i Edra hyddor niuten
 Dett lugn som jag åt Er beredt.

ANDRA SCENE.

Rustan och Arsas.

RUSTAN.

Ack Arsas!

ARSAS.

Hvad min Prins, ikring³ din krönta ljessa
 Du ärans lagrar bär.

¹ *Ändradt af Gyllenborg till:*

Odödeliga magt vår Hjeltes höga skygd
 Bewjs din himla-kraft at i hans hierta föda
 Så mycket kärt och godt som swarar mot hans dygd
 Och löna kan hans ädla möda.

2:dra och 4:de verserna lyda i Gyllenborgs första ändring såhunda:

Förläna åt hans Själ och i hans hjerta lifwa

— — — — —
 Lät båda jordens frögd och hans belöning blifwa.

² *ä. t.* At jag för detta Folk en ständig ömhet bär

³ *ä. t.* omkring

Ditt folk Du lyckligt giort, Du deras vällust är.
 Hur kan då Rustan suckar präsas?
 Mitt hjerta kiänner Du. Dölj ej ditt qual för mig.¹

RUSTAN.

Min Far, med detta namn jag alltid vördat Dig,
 Vet Arsas, då mitt Folk jag lugn och sällhet gifvit
 Har detta bröst ett mål, för alla stormar blifvit.
 Ack! Kärlek! — — Du förskräcks! mitt öde upfyldt är.
 Jag Mirza sedt, Hon re'n mitt hela hjerta äger;
 Min kärlek mer än alla öden väger,
 Och re'n ett evigt sår jag i mitt hjerta bär.

ARSAS.

Jag ej min häpnad kan beskrifva.
 Har Du så snart Oraclets dommar glömt?
 Som Dig till tusend plågor dömt
 Så snart Ditt hjerta rum åt kärlek vågar gifva.

RUSTAN. Aria.

Mig ej en töknig framtid bryr,
 Och Rustan frucktar ingen våda;
 Med köld jag dristar faror skåda,
 Och jag för ödets våld ej flyr.
 Lät hämden sina dunder låssa,
 Mitt mod, min oskuld gör min skygd,
 Och himlen då dess slag mig kråssa,
 Skall bära vörndnad för min dygd.

ARSAS.

Förmätit ej på Ödet klandra,
 Bevis det mod som i Ditt hjerta bor,
 Du tappert segrat öfver andra,
 Prins segra på Dig sielf, bli värd att vara stor.

RUSTAN.

Jag storhet ej i vildhet finner,
 Om jag på Mirzas hjerta vinner,
 Jag främst bland alla hjeltar är.

Rustan blir småningom gripen af sömn. Han sätter sig på en gräsbänck.

¹ ä. t. Hwad kan då ur dit bröst så djupa suckar präsas?
 Dit qual förgäfwes döljer sig.

Af Jagt och oro¹ trött, vill jag till hvila .hasta,
 Det för mitt rörda hjerta är en² tröst
 Att på ett ögnablick i sömnens famn mig kasta
 Och glömma bort de qual, som fräta opp mitt³ bröst.

Aria.

Ack! Kärlek, Du som jämt plär irra
 Der sömnens Gud sitt välde för,
 Kom mina sinnen att förvirra,
 Och Dig till Mirzas vålnad gör;
 Kom att dess blidkar på mig vända
 Och fyll mitt bröst med något hopp:
 Men tar mitt väl med sömnen ända,
 Så lät mig aldrig vakna opp.

Han somnar inn.

ARSAS.

Jag detta ögnablick vill mig till nytta giöra
 Och nu med en förtrollad staf,
 Som Gudars öfvermagt mig gaf,
 Till andra öden Rustan föra.

*Arsas rör Honom med sin staf; Gräsbäncken uplyftes uti en sky som
 förer Honom från Theatern.*

Theatern förändras till en stor Sal i Mirzas Slott.

TREDIE SCENE.

MIRZA.

Alt slutat är för mig, min glada vår är lyktad,
 Och från mitt sorgsna bröst har frid och glädie flyktadt;
 Mitt öde upfyllt är, ett tungt och plågsamt band
 Emot mitt hjertas val åt Zulim fäst min hand.
 Ack Us! hvilken strid! hvad tvång! hvad grufvlig smärta,
 Ska Zulim ha min hand, när Rustan har mitt hjerta?

Aria.

Frid och glädie kom tillbaka,
 Lugnen detta klämda bröst;

¹ ä. t. Af dagens möda

² ä. t. Det blir för mig en dubbel

³ ä. t. fräta detta

Himmel lät mitt hjerta smaka,
 I sin oskuld någon tröst.
 Fåfångt efter lagn jag letar,
 Glädien aldrig visar sig,
 Saknan all min oro retar
 Stillhet är ej gjord för mig,
 Hvarje tanka är en plåga,
 Hvarje känsla mig förtär,
 Himmel dämpa blott min låga,
 Sällhet jag ej mer begär.

FIERDE SCENE.

Mirza. Roxana.

ROXANA. DUO.

Ach! Prinsessa, quäf Din smärta,
 Ingen magt på ödet rår.

MIRZA.

Nej, Roxana, detta hjerta
 All sin tröst af tårar får.

ROXANA.

Tiden lisa kan den plåga
 Som Dig nu så grufvligt tär.

MIRZA.

Nej Roxana, denna låga
 Evig, liksom tiden är.

ROXANA.

Fruckta att den eld Dig bränner¹
 Zulims hämd uppå Dig drar.

MIRZA.

Hiertat ingen fruktan kiänner,
 Då det alt förlorat har.

¹ *Handskriften har brinner, hvilket tydligen är ett skriffel.*

Tillsammans { R: Ack! Princessa, quäf Din smärta;
 M: Nej Roxana, detta hjerta;
 R: Ingen magt på ödet rår;
 M: All sin tröst af tårar får.

MIRZA.

Roxana! mins Du ej med hvad för dristigt mod
 Han Jorden färgat har med desse wildjurs blod?
 Iur stält, som Ijusets Gud, Han lik en Ijungeld hastar:
 Dess segervande arm, i stoftet Tigren kastar.
 Från detta ögnablick mitt öde utmärkt är!
 Ach! Rustan, Du alt lugn ifrån mitt hjerta drivvit.
 Mitt öma bröst långt mer än Tigren sårat blifvit.
 Din målning ständigt jag i detta sköte bär.

ROXANA.

Hvad båtar väl en eld för Rustan fäfängt nära
 Och uti evigt tvång en olycks kädja bära;
 När Du på en förlorad strand
 Åt Zulim måtte gie Din hand.

MIRZA. Aria.

Den eld som plågar detta hierta
 För Dig och himlen uptäckt är;
 Men Rustan känner ej den smärta,
 Som jag fördold i bröstet bär.
 Jag på min svaghet seger vinner,
 Jag vet hvad dygd och plickt begär;
 Men fastän detta bröstet brinner
 Jag dock en dubbel styrka finner
 Uti den eld som mig förtär.

ROXANA.¹

Ach se! De komma re'n att öfver vilda Siöar
 Dig föra bort till Zulims olycks öar.

MIRZA. Aria.

Hvad bistra måln min himmel hölja
 Vid morgonrådnan af mitt lif!
 Du ser hvad öden mig förfölja!
 Roxana mig ej öfvergif.

¹ *Oftanför struket:* MIRZA. Aria.

FIERDE SCENE.

*Mirza. Roxana. Zulims Ambassadeurer införas af Mirzas Hofstat;
Deras följe.*

*Ett ark med annan okänd stil. I vänstra
hörnet märkt: »3. till Första Acten».*

EN AMBASSADEUR.

Recitativ:

Gudomlighet af desse Stränder!
Princessa! prydnad för ditt kjön!
Kom nu att uti Zulims länder
Åt Hjelten ge Sin seger lön.
Ett Skepp, som Cyri böljor klyfver
Vid denne Strand dig väntar nu;
Och vågen redan stålt Sig yfver
Att bära på dess rygg en skatt så dyr som Du.

MIRZA.

Recitativ:

Jag följer; det skall smickra mig
Att kunna mot Er önskan svara.

afsides

Ach! Rustan jag förlorar Dig
Att i en evig landsflyggt fara!

Hon föres ut af Ambassadeurer och följe.

FEMTE SCENE.

*Theatren förändras till en strand vid Caspiske hafvet. I fonden
synes Mirzas Slott. Ett segelfärdigt Skepp ligger i sjön för Ankar. På
stranden äro Matroser och inbyggare af Cyrus.*

CHOR AF MATROSER.

Nöjsamt Sin tid en sjöman fördrifver.
Hoppet med Honom på hafsvågen går;
Fast Han förfölgd af stormarne blifver
Glömmes dock faran, när stranden Han når.

EN MATROS. Aria.

Blott kärlek kan vår lycka göra.
Från kungars Slott man ofta får
En mängd af djupa suckar höra;
Men hvarför?

ETT FRUENTIMER.

Kärlek der ej rår.
Från låga kojor glädjen skallar;
Allt muntert, fritt och lyckligt är.
Hvar pust till nya nöjen kallar:
Men hvarför?

EN MATROS.

Kärlek andas der.

CHOR AF MATROSER.

Hjertat härdas genom fara.
Äran vinnes med besvär.
Den kan säll i lugnet vara
Som af stormar kastad är.

*En ballet af Matrosor.*¹

SJETTE SCENE.

*Mirza kommer från Slottet med Ambassadeurer, Roxana med följe.
Sjöfolcket går först, och sedan de om bord.*

CHOR AF FOLCKET.

Ack! måste Du oss öfvergifva
Som evigt bland oss vistas bort
Må dock din lott så lycklig blifva,
Som du vårt öde lyckligt gjort.

MIRZA *stadnar vid Rellingen.*

Recitativ:

Du ljufva fosterbyggd, der mine dagar flutit
I oskuld, nöjen och behag.

¹ *struket*: och Folck.

Jag öfverger dig nu; ach! mer än bistra dag.
Den sällhet evigt flyr, som jag hos dig har njutit.
Men Mirza! fatta mod: följ ödets stränga lag.

Hon går ner i Skeppet.

CHOR AF FOLCKET PÅ STRAND.

Grymma väder, vördnad bären
För den skatt som hafvet för;
Med Er yrsel ej förfären
Den som Werldens prydnad gör.
Vilda böljor, sagten Eder
När Hon på Er yta går.
Himlen Hennes väg bereder
Mirza öfver hafvet rår.

Ballet. Skeppet seglar bortt.

Slut på första Acten.

*Two ark med Lidners stil. Rättelser
med Creutz stil.*

3. INTRADET.

*Et hiskeligt oväder upkommer. Himlen förmörkas. Åskan går, och
Hafsvågorna slå öfver Öen.*

RUSTAN vaknar och springer opp.

I Gudar! hvar är jag? Jag vaknar. Jag häpnar.

Himlen sig väpnar.

Gruffiga syn!

Vågorna svalla

Mot Himla bryn!

Molnena skalla¹

Åskviggar falla

Och slita skyn!

Hvad våda! Hvad fasa!

Vindarna rasa.

Förskräckliga syn!

Klipporna flyta,

Böljorna ryta,

Och ljunga mot skyn!

¹ Molnena skalla tillagdt i marginalen.

4. INTRÄDET.

Rustan. Et Skepp med söndersletna segel och ner refna master kommer vräkandes i hafvet.

CHOR FRÅN SKEPPET.

Förbarmen Er, Gudar! Torrdönen knalla
At störta oss alla
I afgrundar ner.

Rustan springer til stranden för att söka att hjälpa de olyckeliga. Han ser en båt med 2 ne quinfolk kastas mot stranden.¹

RUSTAN, som kastar sig i sjön.

Jag deras nöd ej skådar mer.
Som mänskja bör jag ej mitt lif för likar spara;
Och som en Prins det är sitt öde värdig vara,
Då jag, at rädda dem, mig sjelf til offer ger.²

CHOR FRÅN SKEPPET.

Förbarmen Er Gudar! nu kastas vi alla
Der Sjöarna svalla
I afgrundar ner.

Åskan slår häftigt ner. Det tar eld i skeppet, som krossas mot klipporna och brinner opp. De olyckliga söka genom simmande hinna land. Ett fruentimmer kommer flytandes med fladdrande hår. Rustan drar hünne opp på strand.

RUSTAN.

I Gudar! det är hon, som jag i hjertat bär!
Ach Mirza! wakna op. Förtwiflan, grymma öden!
Nej du kan ej et offer bli för döden?
Att sådant Brott begå för rättvis himlen är.³

Han bär hünne in i tältet, och faller på knä vid den bänk hon ligger.

¹ Rustan... emot stranden tillagdt i marginalen med Creutz' hand.

² Strofen struken i manuskriptet.

³ Ändradt af Creutz från:

I Gudar! Mirza? Hon? I Gudar! hvad jag ser!
Min Mirza! är det Du? Ack! mer än grymma öden!
Hur kan så mycket skönt et offer bli för döden?
Men hur kan Mirza dö? odödlig Dygden är.

Ofvanför den 4:de raden står med Creutz hand:
för rättvis Himlen är att

Lät mina pustar sig i Dina ådror smyga.
 Re'n Själens färdig är, at Din til mötes flyga.¹
 Jag hånne andlös nu på mina läppar bär.
 Men pulsen börjar slå . . . det brystna ögat hvimlar?
 I Himlar! Blide Himlar!
 Åt Mirza lifvet gen, och tagen mit igen.

MIRZA.

Ah!

RUSTAN.

Mirza!

MIRZA.

Ah! — — — — jag andas än.
 Hvar är jag? och hvem djerfs ur hafvets sköt² mig rycka?
 Mer vild, än vågen sjelf, fly från min syn, Barbar!

RUSTAN.

Min³ Mirza?

MIRZA.

Ser jag rätt? I Gudar! Hvilken lycka!
 Jag frugtat, at det Sulim var.
 Dess öfvervåld mig mer, än haf, och storm förskräcker.
 Ah! Rustan, Ack! min Prins, du mig befriad har.⁴
 Du mig ur dödens dvala väcker,
 Och lif, och lugn, och sålhet ger.⁵

RUSTAN.

Prinsessa! at för Dig jag mig i döden vågar;
 Är det väl någon dygd af mig?
 Jag missnögt med et lif, mit hårda öde frågar,
 Hvi jag ej hundra fått, at offra opp för Dig?
 Mit hierta alltid rent, ej skapat, at bedraga,
 Har från det första ögnablick,
 Då Dig, som dagen skön, mit öga råka fick,
 Sig önskat kunna del i Dina öden taga.

¹ Denna o. föreg. rad strukna.

² ä. (af Creutz) f. dödens famn

³ ä. f. Men

⁴ ä. f. jag mig befriad ser.

⁵ raden struken.

Min önskan är ju nu fullbragt.
 Ack! har jag Mirzas räddning blifvit?
 Men, öma Mirza! nyss Du sagt,
 At jag Dig lif, och lugn, och sälhet återgifvit:
 Är jag belöning värd: min räddning äfven blif,
 Och lif åt detta bröst, och lugn, och sälhet gif!
 Min kärlek mig ej lefva låter,
 Om ej af Dig Sig hiertat älskat vet.
 Du Rustan andlös ser: skänk honom lifvet åter,
 Du, Min Gudomlighet!

MIRZA.

Lef Prins!

RUSTAN.

Har jag min önskan vunnit?

MIRZA.

Då död, då fara mig omger;
 Är icke tid, at dölja mer,
 Det länge detta bröst för Dig af kärlek brunnit,
 Det evigt jag min låga när.
 Fast ödet mig befalt min hand åt Sulim gifva
 Mit lif af Dig en gåfva är:
 Det bör åt Dig ju helgat blifva.

RUSTAN.

Ack! hvad Sälhet!

MIRZA.

Ack! hvad lycka!

RUSTAN.

Mirza!

MIRZA.

Rustan!

RUSTAN.

Öma Vän!

MIRZA.

Genom Dig jag andas¹ än.

RUSTAN.

Dig ur dödens armar rycka.

MIRZA.

Få af Dig sitt lif igen

RUSTAN.

Ack! hvad sällhet.

MIRZA.

Ack! hvad lycka

RUSTAN.

Genom dig jag andas än²

Mirza!³

MIRZA.

Rustan!³

Tillsammans omfamna hvarannan

Öma Vän!³

RUSTAN.

Rikt belöns min fordna smärta,

Mirza! då Du älskar mig.

MIRZA.

Hvarje puls uti mit hierta,

Rustan, rörs och slår för Dig.

Tillsammans.

Mirza du mitt lif min lycka

Rustan du mitt enda wäl

ingen plåga mer kan trycka

min i sällhet dränkta siäl.⁴

¹ ä. f. lefver

² Raden tillagd af Creutz.

³ str. i handskriften.

⁴ Strofen tillagd i marginalen af Creutz.

RUSTAN.

På dessa tjusta Stränder,
 Der lustigheten rår,
 Mit hierta återfår
 Sin Thron och sina Länder.¹

MIRZA.

I dessa Mirten Lunder
 Sin höjld min lycka når
 Der kärlek af et år,
 Gör några korta stunder.¹

Tillsammans.

Blide Himmel! Du som plär
 Lön åt dygd och oskuld gifva,
 Lät oss städs så sälla blifva,
 Som vår kärlek menlös är!
 Lät den eld få ostört brinna.
 Som Din Mildhet uptänt har!
 Lät för Kronors glans oss vinna
 Glömskans lugn, och Herdars dar!

*En faslig Jordbäfning skakar hela Öen. Vågorna brusa mot skyn, och
 en under jordisk eld flammar ur klipporna och kastar opp stenar.
 Rustan och Mirza fara förskräckta tillbaka.*

MIRZA.

Himmelske Magter!

RUSTAN.

Gruffiga öden!

Tillsammans.

Skonen Min Mirza! hämnens på mig!
 Skonen Min Rustan!
 Ömaste Mirza! Sjelf in i döden
 Trognaste Rustan!
 Älskar jag Dig.

¹ *Dessa vänne strofer strukna.*

5. INTRADET.

Mirza. Rustan. Sulim, en stor¹ Jätte, kommer ur en eld sprutande klippa på Öen.

SULIM.

Förmätne! Straffet är berett.
För Dig, som för et hierta lågar,
Det jag min hela kärlek gett!
För Dig, som mig bedraga vågar!
Förmätne straffet är berett.

Jordbäfningen blir starkare.²

MIRZA.

Himmelske Magter!

RUSTAN.

Gruffiga Öden!

Tilsammans.

Skonen Min Mirza,   hämnens på mig.
Skonen Min Rustan,
Ömaste Mirza!   } Sjelf in i döden
Trognaste Rustan! }
Älskar jag Dig.

Jorden rämnar. De sjunka ner och tillika med Sulim försvinna.

Slut på 2. Acten.

Två ark med samma stil som slutet af första akten och Creutz' egenh. rättelser.

TREDJE ACTEN.

FÖRSTA SCENE.

Théatren föreställer en Sal uti Zulims Slott.

RUSTAN.

Recitativ.

Min Mirza, Du försvann! af sorg mitt hjerta brister!
Förtjusad jag Dig såg, förtviflad jag Dig misster.

¹ stor struket.

² Af Lidner ä. f. åskan går starkare.

Aria.

Mitt grymma öde himmel se!
 Lät mine tårar Dig beveka!
 Du är för rättvis för att neka
 Att mig min Mirza åter ge.
 Ack! Mirza, Mirza kom tillbaka
 Jag utan Dig ej lefva kan;
 Den skymt af sällhet jag feck smaka
 Liksom en drömm med Dig försvan.

Recitativ.

Hvad grymm och våldsamt magt kan Mirza från mig dölja?
Han blir Zulim varse.
 Tyran! hur vågar Du så mycket skiönt förfölja?

ANDRA SCENE.

Zulim och Rustan.

ZULIM.

Recitativ.

Ditt oförmögne knot jag anser med förackt.
 Förmätne har du glömt, ditt brott och Zulims magt?

Aria.

Vid min vinck naturen skälfver,
 Bergens gömmor öppna Sig;
 Hafvet öfver Tornen hvälfver,
 Jord och himmel föra krig:
 Dunder och förödning rasa,
 Mörker quäfver ljusets lopp,
 Utur afgrunds djupa fasa
 Dödsens skuggor skrida opp;
 Och när jag min villja tyder
 Man en häpen tystnad ser;
 Allting darrar, allting lyder
 Och i stoftet sjunker ner.

Recitativ.

Säg Djerfve! dristar Du emot min Allmagt sträfva?

RUSTAN.

Recitativ.

Du kiänner Rustan ej, Han har ej, lärt att bäfva.
 Mitt lugna mod är fritt för frucktan och för tvång
 Bland elementers krig och Werldars undergång.
 Tag fritt ett hatfullt lif, ell' gif mig Mirza åter!

ZULIM.

Recitativ.

Jag med din ungdom ömkan bär;
 Du mera obetänckt och mindre brottslig är.
 Ditt mod behagar mig; din yrsel jag förlåter.
 Än mer', jag glömma vill det fel som Du begått,
 Och Zulim ämnar Dig en oförväntad¹ lott.
 Förquäf en näslig eld. Ditt stolta mod förtjänar,
 Att jag dig segrens glans och ärans fackla länar.
 Din framtid öppnar Sig, Du jordens rymder ser,
 Och jag Dig werldens² Thron, med Werldens dyrckan ger.

TREDJE SCENE.

Théatren ombytes. Man ser Asiens vidstrückte fält förlora sig uti omäteligheten. Otalige Folckslag öfverhölja dem, och skrida fram uti hundrade flockar. Rustan uphöjes uppå en Thron af sköldar och Vapen. De fyra äldsta Asiens Folckslag, Araber, Shyter, Indianer och Chinesare marchera uti fyra Colonner. De tvenne första till höger, de tvenne andra till vänster, buga sig för Rustans Thron och värckställa militäriske lekar.

Rustan och Zulim.

ZULIM.

Recitativ.

I Jordens äldsta folck till Rustans Thron Er hasten,
 Och för Er nya Kung med vördnad Eder kasten.

De kasta sig ner för Rustan, bjuda Honom deras kronor. En Arabe tillbjuder en Camel med röke kar och rökvärck. En Shyte, en häst och en båge. — På andra sidan presenterar en Indian en Elephant öfverhölgd med Juveler. En Chinesare, en Oxe, en plog och Confusii sedo bok.

¹ ä. f. oförmodad

² ä. f. Asiens

CHOR AF ARABER OCH SHYTER.

Än ingen magt oss kufvad har,
 Då våld och vildhet werlden tucktat;
 Vi himlens fall allena frucktat,
 Vår lefnad fri som luften var.
 Men Rustans stålta mod skall finna
 En thron i våra fria bröst,
 Som Alexandrar ej fådt vinna:
 Blott Han vill höra ärans röst.

CHOR AF CHINESARE OCH INDIANER.

Med idog arm vi jorden tvinga	}	<i>Chinesare.</i>
Att oss dess rika fruckter ge		
Den pragt ur bärgens sköt Vi bringa,	}	<i>Indianer.</i>
Hvarmed Vi kronor lysa se.		
De skatter Jordens gömmor fylla	}	<i>Chin: och India: Tillsammans.</i>
Vår unga hjelte höra till,		
Vi Rustan till Vår Konung hylla		
Om han på kärlek segra vill.		

Här börjar ett nytt ark, märkt »2. till 3:die Acten». *Tillsammans alle fyra folckslag.*

En dödlig, som af kärlek brinner
 Ej Werldens spira värdig är;
 Förutan glans Hans lif försvinner
 Då¹ Han en slafvisk kädja bär.

RUSTAN.

Recitativ.

Den låga alla Hjeltar hedrar	}	<i>Med stålthet.</i>
Som dygd och skönhet uptändt har;		
Och kärlek ej ett bröst förnedrar		
Som städs åt äran helgad var.	}	<i>Med godhet.</i>
Er Thron, Er spira ta'n tillbaka,		
Förgjäfves mig Ert tillbud rör.	}	<i>Med en smärt- full ömhet.</i>
Kan hjertat någon ² dyrekan smaka,		
När det af sorg och saknad dör?		

Asiens slätter³ jemte de fyra folckslagen försvinna; Theatren förbyts och föreställer,⁴ midt emot Rustans Thron en afgrund ur hvilcken uphöfver sig hvirflar af rök.

¹ ä. f. Och   ² ä. f. Eder   ³ Efter slätter struket försvinna, Theatren
⁴ Efter föreställer struket på

FJERDE SCENE.

ZULIM.

Recitativ.

Ett vahl emillan straff¹ och min belöning gör.

RUSTAN.

Recitativ.

Ditt hot föracktar jag: ditt ädelmod mig rör.

ZULIM.

Recitativ.

Här² ser du Werldens Thron, och der³ Tartarens lågor.⁴

RUSTAN.

Recitativ.

Den som har Mirza misst, ej känner andra plågor.

ZULIM.

Recitativ.

Din yrsel tröttar ut mitt långa tålomod.

RUSTAN.

Recitativ.

Min kärlek kan ej dö, förnöj Dig i mitt blod.

ZULIM.

Recitativ.

Väl an! min hämnd skall Dig i dödens mörker vefva.

RUSTAN.

Mig ödet har befallt att älska, ej att lefva.

Duo.

---

¹ ä. f. hämnd

² ä. f. Der

³ ä. f. här

⁴ ä. f. plågor

Med tillhjälp af personförteckningen i Rustanfragmentet kunna vi ungefär gissa oss till hvad de felande scenerna i 2:dra akten innehållit och hur upplösningen gestaltat sig, vare sig slutscenerna förefunnits utarbetade eller blott i utkast.

Att i de två första scenerna af andra akten Arsas spelat hufvudrollen, står väl utom allt tvifvel. Det är ju han, som fört den sofvande Rustan till ön, som hvars behärskare han sedan uppträder. Af personförteckningen i Rustanfragmentet se vi nämligen, att han i grunden är "Persiens Skyddsgud" Zoroaster — fragmentets form "Oroaster" är säkert beroende på skrif- eller tryckfel och omväxlande uppträder i pjäsen som Rustans guvernör Arsas och hans rival Sulim, "Kung på de Atlantiska Öarna". Af den bevarade texten kan man ju dessutom sluta till, att åtminstone den andra scenen spelat på ön och att Rustan däri framställts sofvande på scenen. Säkerligen har Arsas-Sulim själf, liksom Lidners Medea (I. 1), frambesvurit den storm, som utbryter med den tredje scenen. Och troligt är, att den föregåtts af någon lyrisk drömscen i stil med 2:dra scenen i 2:dra akten af Medea, ehuru "Drömmarnes" frånvaro från personförteckningen tyckes utesluta antagandet att Medeas drömkör härstammar från Rustan och Mirza.

Beträffande slutscenerna äro vi ännu mer hänvisade till gissningar. Att närmast följande scen kommer att spela i Tartaren, framgår tydligt af texten, och om de fäsa, som Rustan där måste uthärda, kunna vi skapa oss en föreställning genom att "Troll" upptagas på personförteckningen. Därmed äro emellertid dennas resurser uttömda, och det förefaller ju också troligt, att underjordens plågor varit den sista och värsta pröfning Rustan haft att genomgå. Vi ha därför rätt att tänka oss, att de båda älskande återförenats i Zulims slott eller ännu troligare i Persien och att Zoroaster afslöjat sig för dem i sin rätta gestalt, helgat deras förbund och mottagit deras och folkets tacksamma dyrkan.

Som vi se, är styckets intrig mycket konstlös och enkel, så enkel, att det knappast lönar sig att söka utröna, hvarifrån Creutz hämtat dess ingredienser. Allraminst behöfver man förutsätta, att han fått den "ur den Persiska diktvärlden", som Franzén i sitt

minnestal säger. Endast namnen Rustan, Mirza¹ och Zoroaster äro persiska, och deras frekvens inom tidens sagolitteratur är så stor, att de ej ge någon ledtråd. Möjligen kan man, med anledning af den persiska miljöns popularitet inom den samtida fésagan gissa på att Creutz fått sin inspiration därifrån. "Oraclets" spådom, att Rustan skall hemsökas af otaliga plågor, så snart han förälskar sig, är ju ett vanligt fésagomotiv. Oxenstierna säger sig ju också i sin vers till Creutz ha hört, att operan handlade om en prins "som af en Fé med omsorg ledes". I det bevarade manuskriptet finnas emellertid inga spår af févärdens ingripande.

De i öppen dag liggande svagheter och osannolikheter i denna intrig förklaras af att författaren främst haft till syfte att ernå glänsande dramatiska och lyriska effekter. För samtiden stod ju operan — i motsats till tragedien, som trots alla reformförsök oftast behöll sin klassicistiska konversationsprägel och sin brist på yttre handling — som ett hemvist för det fantastiska och öfvernaturliga. Creutz anger ju själf i brevet till Gustaf III som sitt hufvudsyfte att framställa "une suite de tableaux aussi variés que neufs". Och Rustan och Mirza för ju läsaren i ovanligt raskt tempo från den ena utstyrselscenen till den andra. Det är en ständig omväxling af storm och stiltje, af drömmande kärleksidyll och underjordisk skräckstämning.

Att äran af att ha komponerat och iscensatt det hela bör tillkomma Creutz, torde ingen ärna bestrida. Lidners anpart i verket måste inskränka sig till den poetiska utformningen af detaljerna. Att exakt ange hvad som härstammar från honom är, som jag ofvan framhållit, omöjligt. Men genom att jämföra Wårnbergstexten med Rustanfragmentet i Lidners arbeten och med Medea kan man dock, synes det mig, komma lösningen något närmare.

Vi märka då först, att den af Lidner renskrifna andra akten visar en mängd yttre öfverensstämmelser med Rustanfragmentet,

¹ Mirza är ju en persisk manlig titel och förekommer ofta i tidens orientaliska sagor som mansnamn. Emellertid förekomma äfven före Creutz talrika exempel på att det begagnats som kvinnonamn. Jag inskränker mig här till att peka på *Cahuzac-Rameaus* populära opera *Zoroaster*, öfversatt år 1778 där hjältinnan bär namnet Mirza.

hvilka måste leda till den slutsatsen att de tillhört samma version af texten. De sakna båda det öfverallt eljest i Wärnbergsmanuskriptet iakttagna särskiljandet af recitativ och arior. Scenerna bära här rubriken "inträde". Zulim tituleras genomgående Sulim o. s. v. Tvifvelsutän äga vi här de två akter, som Creutz i sitt bref till Oxenstierna omnämner såsom afskrifna af Lidner. Om de varit identiska med den första "utbrodering" af operan, som Creutz i sitt bref till Gustaf III säger sig ha låtit Lidner verkställa, må lämnas därhän. I hvarje fall finna vi vid en jämförelse mellan de båda texterna till första akten och en öfversikt af Creutz' rättelser i andra akten, att just verser af typisk Lidnersk prägel strukits. Jag anför här endast som prof inledningskören ur fragmentet med dess abrupta och hyperboliska Lidnerstil:

Döden ur hans ögon lyste;
 Segern sjelf i viggens höll.
 Rustan kom, och tigern ryste,
 Rustan slog, och tigern föll.

Det är lätt att förstå, att Creutz fann dylika strofer smaklösa.¹ Och hur skulle han kunnat undgå att dämpa det bombastiska i Rustans tirad i 1:sta aktens 2:dra scen:

Låt olycksvågor kring mig svalla!
 Mig till ett moln för stormar sätt!
 Jag Mirza vill till vittne kalla
 Och Himlen, då hans viggas falla.
 Skall rodna för sin oförrätt.

Att Lidner var belåten med sin ursprungliga formulering, framgår emellertid af att bilden om den viggslungande och samtidigt skamsat rodnande himlen, som Warburg påpekat, återgår såväl i Spastara som i Medeahandskriften.

¹ På baksidan af det i K. B. befintliga arket finnes ett konceptutkast af Lidners hand till folkets kor i samma scen. Det upptager, egendomligt nog, äfven en strof, som ej finnes i Rustanfragmentet i Lidners skrifter, utan först uppdyker i den omarbetade Wärnbergstexten (»Att Rustan evigt» o. s. v.). Det vore emellertid säkert oriktigt att på grund af detta enstaka förhållande antaga, att Lidner varit Creutz behjälplig med hela omarbetningen af operan.

Men vid sidan om dessa Lidnerska element innehåller operans första version otvifvelaktigt stycken af rent creutzskt kynne. Och det torde vara omöjligt att på rent stilistiska grunder urskilja hvardera medarbetares respektiva andel. Jag har i mina Lidnerstudier (Samlaren 1909) visat, hur oerhört beroende Lidners diktion är af Creutz under denna period, äfven då han ej lånar verser ur Rustan och Mirza.

Emellertid finnes ännu ett sätt att på ett ungefär bestämma omfånget af Lidners arbete för Rustan och Mirza, lånen i Medea. De härröra samtliga från den äldre versionen af operan — första akten i Lidners Samlade Arbeten och 2:dra akten i Wörnbergstexten; i intet fall röjer textbehandlingen i Medea någon kännedom om Creutz' senare förändringar. Utom de af Warburg påpekade lånen ur Lidnerversionens första akts första, andra och tredje scener (i Wörnbergstexten fjärde scenen) samt matroskören ha vi ytterligare att tillägga den ståtliga stormskildringen i andra aktens fjärde scen,¹ hvilken, som jag påpekat (Lidnerstudier s. 126) äfven i något förändrad form återklingar i Spastara. Om den andra aktens tvänne första scener återfunnes, skulle man måhända kunna ytterligare något öka listan på hans lån. Däremot finnes ej något lån ur den bevarade delen af tredje akten, och troligen har Lidner ej heller haft något med dess utarbetande att göra. Om Creutz igenkânt lån äfven ur denna akt, skulle han säkert ej i brefvet till Oxenstierna betonat, att Lidner endast afskrifvit tvänne.

Det ligger nu nära till hands att antaga, att Lidner just lånat de partier af Rustan och Mirza, som han ansåg sig själf ha författat. Och man kan ju däraf också sluta, att han ej gjorde lika starka anspråk på författaräran till det öfriga. Han skulle i så fall mycket väl kunnat begagna en mängd scener och arior, som passat bättre för Medea än de nu infogade, hvilka — som Creutz påpekar — ofta framkalla omening. Att han af pur generositet lämnat dem obrukade, förefaller föga troligt.

¹ I Medeahandskriften öfverensstämmer denna ursprungligen mycket nära med Wörnbergstexten. De afvikande raderna äro tilldiktade i manuskriptets marginal. *Warburg* har redan af inre skäl framställt sannolikheten af att denna kör funnits i Creutz' opera.

Om vi begränsa oss just till dessa lånade partier, kunna vi knappast finna Lidners författaranspråk så ogrundade. Det är just här vi möta de typiska Lidnerska stilblommorna och bombasmerna. Och vi känna här också igen hans konstnärliga företräden. Stormskildringen i andra akten med sitt hastiga stackatotempo har en schvung, som betydligt mer påminner om Spastara än om Atis och Camilla. Jag har ej ens några betänkligheter mot att tillskrifva Lidner den förtjusande lilla matroskören. Liksom stridssångerna i Medea röjer den en viss inre frändskap med Klopstocks antikfärgade bardlyrik. Och den dansande daktylrytmen återfinnes i flera körer i Medea, under det att den Creutzska metriken i allmänhet nöjer sig med stillsamma trokéer och jamber. Med ofvanstående har jag endast velat antyda, hvar vi kunna finna spåren af Lidners medarbetarskap. Att exakt ange hans anpart är, som jag ofta betonat, omöjligt.

Äfven om man antager, att Lidners anpart i den poetiska utformningen af Rustan och Mirza varit större än Creutz velat erkänna, blir dennes förargelse öfver att återfinna brottstycken ur sin opera ändå psykologiskt lättförklarlig. Då Lidner arbetat efter hans plan och för hans räkning, kunde han ju med en viss rätt betrakta hans tillvägagångssätt som en illojalitet. Och han bör ha känt det så mycket mer harmfult, som han ju själf i hofvet och i de litterära kotterierna reciterat dessa stycken och uppburit loford för dem.

Det är också denna förbittring, som förklarar, att han ansåg verket spolieradt genom Lidners åtgärd och dömde det till evig glömska. Ty äfven om ett par markanta stycken tagits bort af Lidner, ägde dock operan kvar tillräckligt med lyriska glansställen för att förtjäna att fulländas. Jag erinrar blott om Mirzas aria i första aktens tredje scen, om den härliga växelsången mellan "en Matros och ett Fruentimer" i samma akts femte scen och framför allt om den fjärde scenen i andra akten, dramats stora kärleksscen, där Rustan räddar Mirza ur böljorna och med en kyss återväcker henne till lifvet. Här om någonsin igenkänna vi Atis och Camillas skald. Här ha vi en af dessa "rörande scener", där språket — som Creutz säger i sitt bref till Gustaf III — "äger sin enda skönhet

genom sin renhet och enkelhet“. En så kristallklar diktion, genom-
bäfvad af en så flämtande het och ursprunglig lidelse, ägde ej någon
af den yngre generationens skalder, och man förstår, att Kellgren
efter åhörandet af dylika verser känt sig öfvertygad om att Creutz
“är och blir vår mästare“.

Men med all sin genomskinlighet, med sin medfödda, oeffter-
härmliga nobless ägde den Creutzska stilen svagheter, som komma
läsaren att betvifla, att han, äfven om andra uppgifter ej lagt beslag
på hans tid, skulle kunnat göra Rustan och Mirza till ett fulländadt
konstverk. Den saknade pittoresk färgrikedom och blef därför trots
sin dramatiska liflighet monoton. Hur få uttrycksmöjligheter har
ej Creutz för Rustans trots mot oraklets ödesbud, hans obetvingliga
mod? Hvilken oförmåga att ändra rösten efter de talandes karak-
tär visar ej stycket?

Dessutom röja de trefvande ändringarna och här och där ofull-
komligheter i språk- och versbyggnad, att Creutz ej längre äger
det säkra mästerskap öfver formen, som utmärkt hans kraftperiod.
Under de tjugo år han låtit lyran ligga obrukad, har också tvifvels-
utan hans stil blifvit gammalmodig. Gyllenbergs ändringar synas
mig närmast afse att modernisera den; vår tid torde de ej före-
falla genomgående lyckliga.

Hans öfriga konstnärliga svagheter, oförmågan att ur sin egen
fantasi utspinna en intrig och låta den ledas af komplicerade karak-
tärer, ha ju ej hindrat honom från att skapa Atis och Camilla
och skulle ej ha väsentligt skadat Rustan och Mirza. Ty mer än
ett vackert sångspel i rococotidens smak afsåg nog Creutz ej att
ge. Och man kan lätt föreställa den charm dess melodiska rytmer,
satta till Gretrys musik, skulle ägt.

Nu har verket ej blifvit mer än en torso, där endast detaljerna
här och hvar röja de artistiska sträfvandena. Men för hvarje be-
undrare af Creutz' till omfånget så obetydliga produktion blir det
gifvetvis ett värdefullt tillskott.

Wärnbergstexten blir också indirekt af betydelse för värde-
sättningen af Lidners Medea. Ty äfven med accepterande af den
för Lidners moraliska konto mest menliga hypotesen, att han rent

af stulit de stycken ur Rustan och Mirza, som infogats i Medea, kan ingen mer på allvar vidhålla, att detta i högre grad förringar hans operas litterära värde. Lånen ur Rustan och Mirza förekomma uteslutande i Medeas tvänne första scener. Så fort skalden kommit in i sitt ämne, försmår han denna hjälp. Alla de härliga lyriska glanspartierna i Medea äro — därom behöfver man nu ej mera tvifla — Lidners egna skapelser. Därmed har Medea fått den rangplats i hans produktion, som man förut ej fullt vågat tilldelat den, och litteraturhistorien en ny uppgift, att förklara den oerhördt starka poetiska utveckling, som Lidner genomgått under Parisåren. Hans första drama från denna tid, Erik XIV, röjer ännu nybörjarens trefvande. Medea visar honom som fullfärdig mästare. Att lärjungeskapet hos Creutz och det poetiska arbetet under hans öfverinseende därvid betydt mest, har jag i mina Lidnerstudier sökt betona. Det ofvan meddelade manuskriptet synes mig bestyrka detta antagande.